

Опубліковано: //Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Науково-теоретичний збірник. Серія "Педагогіка". – К.: КИТ, 2004. – 490 с. – С.370-375.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА

Кравченко (Алешугіна) Н.О.

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

Розкриваються теоретико-методологічні основи формування рекреаційного господарства, а саме, деякі сталі зв'язки між елементами продуктивних сил, що впливають на територіальну його організацію. Наводяться основні вимоги, що висувуються з боку суспільства щодо функціонування рекреаційного господарства.

Ключові слова: закономірності, принципи формування рекреаційного господарства.

Раскрыты теоретико-методологические основы формирования рекреационного хозяйства, а именно, некоторые устойчивые связи между элементами производительных сил, которые оказывают влияние на его территориальную организацию. Приведены основные общественные требования к функционированию рекреационного хозяйства.

Ключевые слова: закономерности, принципы формирования рекреационного хозяйства.

The theoretical and methodological bases of formation of a recreational economy are characterized, namely, some steady connections between elements of productive forces, which make influence on its territorial organization. The basic public requirements in functioning a recreational economy are given.

Key words: laws and principles of formation of a recreational economy

Як складова народногосподарського комплексу, а значить, одна з форм організації продуктивних сил, рекреаційне господарство підлягає дії економічних законів та закономірностей як загальних, сталих зв'язків між усіма їх

(продуктивних сил) елементами. Ці закони та закономірності є необхідним теоретико-методологічним підґрунтям для вирішення практичних завдань [1,с.14]. На користь останнього твердження говорить те, що дослідженню теоретико-методологічних основ розвитку рекреаційного господарства приділено велику увагу з боку вчених, що займалися його (господарства) різнобічними дослідженнями. Особливу вагу у науковому доробку з цієї тематики мають праці фундаторів рекреаційної географії: В.С. Преображенського, М.С. Мироненка, Ю.А. Ведені на, І.В. Зоріна, а також російських та українських вчених: І.Г. Балабанова, О.О.Бейдика, В.А. Квартальнова, О.О.Любіцевої та інших. В працях розглядаються загальні економічні закони та закономірності, та аналізуються їх специфічні прояви у галузі розміщення продуктивних сил, соціально-економічної та рекреаційної географії, що так чи інакше впливають на розвиток рекреаційного господарства.

Безумовно, всі загальні і специфічні закони і закономірності впливають на формування рекреаційного господарства (закон адекватності виробничих відносин характеру і рівню розвитку продуктивних сил, територіального поділу праці, економії часу, зростання продуктивності праці і т.д.). Але в даній роботі особливу увагу буде присвячено тим з них, які прямо чи опосередковано впливають на функціонування і територіальну організацію рекреаційного господарства.

Першою закономірністю функціонування рекреаційного господарства є його **взаємозв'язок із рівнем добробуту населення**. З одного боку, згідно загальновідомій ієрархії потреб А.Маслоу, рекреаційна діяльність (окрім простого зняття фізичної втоми, що може відбуватись і в межах власного помешкання) не належить до першочергових потреб населення. Таким чином, чим нижчий рівень матеріального добробуту населення, тим менше людей користується рекреаційними послугами. З іншого боку, функціонування рекреаційного господарства як галузі соціальної інфраструктури є одним із важливих чинників підвищення добробуту населення (зниження рівня захворюваності, відновлення та розвиток творчого потенціалу людей, зростання кількості робочих місць,

збільшення надходжень до бюджету коштів від рекреантів з інших регіонів та країн).

Друга закономірність є продовженням першої і полягає в **неухильному зростанні потреб населення в рекреаційних послугах**. Як результат – збільшення кількості рекреаційних закладів, освоєння нових рекреаційних територій, розширення набору пропонованих послуг. Причому, процес зростання потреб не залежить від статків населення. У випадку низького рівня добробуту ми говоримо про величезні рекреаційні потреби, які хронічно не задовольняються. Забезпечені ж верстви населення потребують підвищення якості існуючих та створення нових видів рекреаційних послуг. Спробуємо проілюструвати цю закономірність шляхом створення подібної до ієрархії А. Маслоу піраміди рекреаційних потреб за ступенем їх нагальності (рис. 1)

Хоча дана градація умовна і де в чому носить суб'єктивний характер, з неї можна зробити висновок: потреби визначають зміст майбутньої рекреаційної діяльності, а значить, і структуру попиту, який повинно задовольнити рекреаційне господарство, причому, на кожному ієрархічному щаблі будь-яка його галузь пропонує свій набір послуг.

Третя закономірність полягає в **сезонності коливань попиту**, що пов'язана з особливостями рекреаційних занять, які вимагають певних погодно-кліматичних умов, графіком відпусток, свят та іншими чинниками.

Наступна закономірність полягає у **комплексному розвитку і розміщенні об'єктів рекреаційного господарства та інших супутніх галузей**. Як ніде інде комплексність проявляється у функціонуванні об'єктів рекреаційного господарства, оскільки воно носить міжгалузевий характер. Повноцінне формування високоякісних рекреаційних послуг неможливе без тісного взаємозв'язку рекреаційного господарства з іншими супутніми галузями економіки: аграрною сферою, промисловістю, транспортом тощо, оскільки послуги, здебільшого, нематеріальні і їх надання та споживання, як правило, збігаються в часі; а також залежить від їх збалансованості і пропорційності, раціонального (з економічної і екологічної точки зору) використання природних ресурсів.

У групі закономірностей територіальної організації рекреаційного господарства можна виділити наступні.

Закономірність **територіальної концентрації рекреаційного господарства** сприяє підвищенню економічної ефективності і кількості обслуговуваних рекреантів, дозволяє зменшити витрати праці. Але в надмірній концентрації об'єктів рекреаційного господарства та інших сукупних галузей виникає загроза перевищення рекреаційних навантажень на навколишнє середовище і неповноцінного відновлення фізичних і духовних сил людини [2, с.79]. Ступінь територіальної концентрації залежить від обсягу і характеру рекреаційних ресурсів, різновиду рекреаційної діяльності.

Наступна закономірність полягає в тому, що **територіальна структура рекреаційного господарства є похідною від системи розселення**. Першими, як правило, освоюються території з багатими рекреаційними ресурсами, що є найближчими до населених пунктів, або знаходяться в їх межах. Причина – максимальне наближення до споживачів, трудових ресурсів та поєднання природних та соціокультурних рекреаційних ресурсів для найкращого задоволення потреб у відпочинку.

Закономірність **територіальної диференціації рекреаційних потреб**, яка суттєво впливає на розміщення і спеціалізацію об'єктів рекреаційного господарства. Територіальні відмінності в рекреаційних потребах обумовлюються типом поселень (сільське, міське) та регіональними особливостями ціннісних критеріїв вибору виду рекреаційної діяльності. Найбільш яскраво вираженою є перша причина, яка полягає як у різниці в кількості населення (а значить, в більшій кількості потенційних споживачів рекреаційних послуг), так і в особливостях самого середовища поселення. Закономірно, люди, що живуть в урбанізованому середовищі, відчують сильнішу потребу у спілкуванні з природою. Ця потреба тим нагальніша, чим більшим є розмір міста.

Закономірність **відносного неспівпадання територій із значними рекреаційними ресурсами та територій, куди спрямовуються основні туристичні потоки** означає, що не завжди наявність рекреаційних ресурсів гарантує розвиток рекреаційної діяльності.

Суспільство, яке є активною твірною силою, особливості його розвитку на певних етапах (рівень розвитку продуктивних сил, характер виробничих відносин) здатні вносити свої корективи до відображуваних законами і закономірностями зв'язків у системі “соціум-виробництво-природа”. Суспільство висуває свої вимоги до формування і функціонування всієї господарської системи в цілому і кожної її частини зокрема, що впливають із його конкретних потреб на кожному історичному етапі розвитку. Рекреаційне господарство не є винятком. Основні засади, що виражають вимоги суспільства щодо організації рекреаційної діяльності в сучасних умовах, знайшли своє відображення в принципах формування, розвитку і функціонування рекреаційного комплексу та рекреаційного господарства як його складової. Ці вихідні положення можна поділити на загальні, які стосуються рекреаційного комплексу так само, як і будь-якої іншої складової продуктивних сил, та специфічні.

До загальних відносяться такі:

1. Сталого розвитку, як такого, що не ставить під загрозу задоволення різноманітних потреб прийдешніх поколінь.
2. Раціонального розміщення.
3. Оптимального розміщення.
4. Збалансованості і пропорційності.
5. Збереження екологічної рівноваги.
6. Вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів.
7. Децентралізації управління.

До специфічних принципів формування рекреаційного господарства належать такі:

1. **Доступності рекреаційних послуг широким верствам населення**, що забезпечує конституційне право громадян України на відпочинок, охорону здоров'я, задоволення духовних потреб та ін. На практиці цей принцип реалізується в розвитку соціального туризму.
2. **Раціонального використання рекреаційних ресурсів**, який полягає як у пріоритетному використанні в рекреаційних цілях територій з багатим природним, історико-культурним потенціалом, так і раціональному проведенні

рекреаційних заходів на таких територіях. Цей принцип реалізується в наступних заходах:

- створенні кадастру, класифікації та здійсненні оцінки рекреаційних ресурсів;
- визначенні напрямів освоєння і розвитку рекреаційних ресурсів;
- розробці показників допустимих навантажень на рекреаційні території;
- введенні спеціальних режимів функціонування об'єктів рекреаційного

господарства та контролю за їх дотриманням з метою збереження цілісності та забезпечення можливості своєчасного відновлення рекреаційних ресурсів;

- виваженому плануванню та проектуванню розміщення і будівництва об'єктів як рекреаційного, так і іншого призначення на територіях із значним рекреаційним потенціалом.

3. Підвищення якості рекреаційних послуг, який реалізується в наступних напрямах діяльності:

- орієнтації на споживача, яка полягає у врахуванні індивідуальних інтересів кожного рекреанта;

- розробці гнучкої системи рекреаційних послуг, що надаються, передбаченні можливості зміни та доповнення їх набору, що входить до складу турпродукту;

- покращанні якості рекреаційного сервісу, доведення її до рівня найкращих світових зразків;

- привнесенні до туристичних послуг, що надаються, національно-культурних елементів, які б якісно по-новому відрізняли український турпродукт на світовому туристичному ринку;

- удосконаленні технологій надання послуг та виробництва продукції рекреаційного призначення.

Література:

1. Чернюк Л.Г. Клиновий Д.В. Розміщення продуктивних сил України. – Київ, ЦУЛ, 2002. – 470 с.

2. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 208с.